

LIETUVOS KULTŪROS TYRIMŲ INSTITUTAS

Lietuvos kultūros tyrimai, 1

MEDIJOS,
POLITIKA,
VAIZDUOTĖ

VILNIUS

UDK 008(474.5)
Me31

Lietuvos kultūros tyrimai, 1

MEDIJOS, POLITIKA, VAIZDUOTĖ

Leidybą parėmė
Lietuvos Respublikos kultūros ministerija

Sudarė
dr. Rita Repšienė

Redaktorių kolegija
dr. Vytautas Berenis (Lietuvos kultūros tyrimų institutas)
prof. dr. Aušra Jurgutienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Lietuvos edukologijos universitetas)
doc. dr. Naglis Kardelis (Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Vilniaus universitetas)
doc. dr. Darius Kuolys (Vilniaus universitetas)
dr. Małgorzata Litwinowicz (Varšuvos universiteto Lenkų kultūros institutas, Lenkija)
dr. Mindaugas Paknys (Lietuvos kultūros tyrimų institutas)
dr. Rita Repšienė, vyr. red. (Lietuvos kultūros tyrimų institutas)
dr. Vytautas Rubavičius (Lietuvos kultūros tyrimų institutas)
dr. Jolanta Stauga (Latvijos universitetas, Ryga, Latvija)
doc. dr. Rasa Vasinauskaitė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas)

Recenzavo
doc. dr. Liutauras Degėsys (Lietuvos edukologijos universitetas)
prof. dr. (HP) Arvydas Pacevičius (Vilniaus universitetas)

Leidinyi apsvartytas ir rekomenduotas spaudai
Lietuvos kultūros tyrimų instituto tarybos

Viršelyje *Corbis-Scanpix* nuotrauka

ISSN 2029-8560

ISBN 978-9955-868-42-2

© Sudarymas, Rita Repšienė, 2011

© Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2011

Turinys

Pratarmė / 7

Foreward / 10

KULTŪRA MEDIJŲ PASAULYJE

VYTAUTAS RUBAVIČIUS

Medijų teorijos poveikis kultūros tyrinėjimams / 14

GINTAUTAS MAŽEIKIS

Po pono ir tarno: lyderystės ir meistrystės dialektika / 28

AIDA SAVICKA

Įtinklinta tapatybė: vientisumo problema / 50

RITA REPŠIENĖ

Šiuolaikinės Lietuvos kultūros vizijos: tarp politikos, medijų ir realybės / 63

IŠ KULTŪROS ISTORIJOS

SOFIJA ČIURLIONIENĖ-KYMANTAITĖ

Apie tautos auklėjimą / 80

TEORINIAI AKIRAČIAI

WOLFGANG ISER

Teksto suvokimas. Estetinio poveikio teorija (fragmentas) / 100

AUŠRA JURGUTIENĖ

Iseris: literatūros skaitymas – tarp estetiškos apgaulės ir egzistencinės savivokos / 113

LIETUVIŲ VAIZDUOTĖS TYRINĖJIMAI

NAGLIS KARDELIS

Vaizduotė ir filosofijos ištakos / 124

STANISLOVAS JUKNEVIČIUS

Juodoji saulė: įsivaizduotas fašistų pasaulis / 136

RECENZIJOS

VACYS VAIVADA

Prie tikėjimo versmių

[Rec. Dalia Vasiliūnienė. *Žemaičių Kalvarija. Piligriminio centro istorija ir dailė XVII–XIX a.* Vilnius: Aidai, 2010] / **154**

RASA VASINAUSKAITĖ

Patirčių realizmas: Dalios Tamulevičiūtės teatro pasaulis

[Rec. *Patirčių realizmas. Dalios Tamulevičiūtės kūrybinės biografijos studija.* Sudarytoja Ramunė Marcinkevičiūtė. Vilnius: Kultūros barai, 2011] / **160**

VYTAUTAS BERENIS

Kultūrinė politika, mecenatystė, visuomenė

[Rec. *Pamirštoji mecenatystė. Dovanų Vilniaus universiteto bibliotekai knyga, 1792–1832.* Sudarytojas Arvydas Pacevičius. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011] / **169****APŽVALGOS**

RITA REPŠIENĖ

Europiniai kultūros kontekstai, arba kultūros ateitis šiandien / **174**

MAŁGORZATA LITWINOWICZ

Kelios pastabos po konferencijos / **178**Apie autorius / **182**About Authors / **183**

Pratarmė

Kultūra, man regis, tai būtų aktyvus dalyvavimas bendrų žmogiškų vertybių įtvirtinime ir puoselėjime, tai lygiateisių narių veikla žmonijos kultūros klube. „Kūrybinė galia“, žinoma, sunkiai apibrėžiama, nors ir savaime aiški sąvoka: laisvas judesys, pasitikėjimas savimi ir kitais, ambicija – štai keli ją lemiantys veiksniai.

Algirdas Julius Greimas

Sumanymas rengti recenzuojamą kultūros mokslo žurnalą kilo iš idealistinių, keistų ir nepopuliarių šiame pragmatiškame pasaulyje paskatų – kurti patrauklią, intriguojančią erdvę kultūros, meno, filosofijos, filologijos ir sociologijos publikacijoms, kurios vienytų ne tik Lietuvos kultūros tyrimų instituto mokslininkus, bet ir kitų Lietuvos aukštųjų mokyklų ir mokslo tyrimo įstaigų, kaimyninių šalių ir kitų Europos kultūros tyrėjų atvertis, jų pasiekimus ir lūkesčius.

Tarpdiscipliniškumas, kaip viena didžiausių šių dienų geidžiamybių, užims vyraujančias pozicijas šiame leidinyje. Medijų tema, kuri XX a. pabaigoje tapo kultūros ir komunikacijos tyrimus vienijančiu objektu, neatsiejama nuo naujų teorinių ir metodologinių išvalgų bei pamąstymų. Vytauto Rubavičiaus aptariamas „Medijų teorijos poveikis kultūros tyrinėjimams“, kaip ir inovacijų formuojama kultūros industrijos „pramonė“, skleidžia aktualius probleminius požiūrius klausiant, „kaip siekiančiam išlaikyti tiesos nuovoką kultūros tyrinėtoju ir apskritai humanitarinių mokslų atstovui elgtis sąmonės, atminties ir refleksijos industrinimo bei technologinimo atžvilgiu“, kaip atsakyti į medijų teorijos iššūkius, kokia kultūros tyrimų būseną Lietuvoje.

Kultūra ir vartotojų visuomenė, lyderiai ir meistrai, kaip medijuojama valdžia – šios problemos sprendžiamos Gintauto Mažeikio publikacijoje, ištraukoje iš monografijos *Po pono ir tarno*, kurią spaudai rengia „Kitų knygų“ leidykla. Dialektika, kaip ne vien tik teorinis svarstymas ar kaip pasirenkama požiūrio forma, suvokiama kaip moderni galimybė aiškinant šiuolaikinius pono ir tarno santykius, išaukštinant lyderystę, įgalinant kasdienybės revoliuciją ir atveriant alternatyvas, naujas situacijas tartum kitus simbolinius pasaulius.

Apie interneto, kuriančio naujas komunikacijos ir kultūros formas, galias formuojant ir keičiant asmens tapatybę rašoma Aidos Savickos straipsnyje „Įtinkinta tapatybė: vientisumo problema“. Būdamas atviras nuolatiniam informacijos perkonsravimui, vis naujam simbolių įprasminimui, internetas suteikė vartotojams neįtikėtinų

pasirinkimų lauką: „atsirasti ir išnykti daugybėje erdvių, laikų, socialinių vaidmenų, personažų“, tačiau kaip nepasiklysti ir neprarasti savęs.

„Kultūrai“ ir „kūrybiškumui“ tapus nepaprastai svarbiems „gyvenimo kokybės“ rodikliams, kultūros, jos kūrimo ir puoselėjimo prioritetai mūsų strateginiuose dokumentuose svarstoma Ritos Repšienės publikacijoje „Šiuolaikinės Lietuvos kultūros vizijos: tarp politikos, medijų ir realybės“. Kokios yra realios kūrybingos Lietuvos ateities galimybės, ignoruojant, eliminuojant ir diskriminuojant kultūrą? Kaip priversti patikėti kultūros galia, jei mes esame tartum neregiai savo pačių susikurtame „ekonominės gerovės“ pasaulyje ir „aukštos darbo kultūros“ rojuje.

Atsiribodami nuo šiais laikais itin madingos demagogijos, kaip sėkmės politikoje garanto, išrankiam skaitytojui siūlysiu prasmingų kultūros palikimo tekstų, nepraradusių aktualumo, viliantis, kaip prieš daugiau nei prieš šimtą metų rašė Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė, jog „mumyse paslėptos užuomazgos geresnio, tobulesnio gyvenimo“. Šiame pirmame žurnalo numeryje spausdiname jos pasvarstymus „Apie tautos auklėjimą“ iš 1922 m. publikuotų *Švietimo darbų*. Pritariant ir Naglio Kardelio žodžiams, kad „Sofijos Čiurlionienės tekstas pasirodė tarsi specialiai skirtas mūsų dienų Lietuvai“.

Nenorėdami apgauti savo skaitytojo pasislėpę „po tarsi labai rimtomis realistinio pasakojimo kaukėmis“, idant būtume pajėgūs „prisiliesti prie pačių svarbiausių egzistencinių rūpesčių“, literatūros teorijų tyrėjos Aušros Jurgutienės vedini, pateikiame garsiojo Wolfgango Iserio *Teksto suvokimo*, kaip estetinio poveikio teorijos, fragmentą apie teksto ir skaitytojo sąveiką. Išsamesnė Iserio publikacija bus pateikiama *XX amžiaus literatūros teorijų: konceptualiosios kritikos* chrestomatijoje, kurią rengia spaudai Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

„Teorinių akiračių“ plėtrą ir tvarumą atskleidžia sugestyvus Aušros Jurgutienės straipsnis „Iseris: literatūros skaitymas – tarp estetiškos apgaulės ir egzistencinės savivokos“, kuris mus panardins į generatyvines literatūros matricas, skatins pasidavimo teksto traukai ir pasidavimo saviems lūkesčiams žaismes, išlaisvinant vaizduotę ir fantaziją.

Apie vaizduotės ir filosofijos ištakas, demonstruodamas visą Antikos didybę, plačiai ir įtaigiai rašo Naglis Kardelis. Pabrėždamas Antikos mąstytojų teigiamas vaizduotės sąsajas su pasyviosiomis tarpinėmis sąmonės būsenomis, tarp budėjimo ir miego, ir atkreipdamas dėmesį į Viduramžių filosofų teiginius apie vaizduotės svarbą pačiam pažinimo ir mąstymo procesui, jis parodo vaizduotės, *fantazijos fenomeno*, daugiareikšmiškumą Vakarų filosofijos istorijoje, kaip pačios filosofinio mąstymo priimtųjų ir Vakarų filosofijos ištakų suvokimo reikšmingą veiksnį.

Ideologinės vokiškojo fašizmo atsiradimo prielaidos, socialinė įsivaizduoto Vokietijos fašistų pasaulio struktūra ir psichologinės antisemitizmo ištakos yra Stanislovo Juknevičiaus straipsnio „Juodoji saulė: įsivaizduotas fašistų pasaulis“ temos. Atkreipdamas dėmesį, kad politiniame kai kurių Vakarų valstybių gyvenime vis dides-

nį vaidmenį pradeda vaidinti ultradešinėsios partijos ir sąjūdžiai, jis gilinasi į totalitarinius režimus suformavusių vaizduotės struktūrų kilmę, esmę, raidos ypatumus.

Susipažinti su naujausiomis Dalios Vasiliūnienės *Žemaičių Kalvarija: piligrimnio centro istorija ir dailė XVII–XIX a.*, Ramunės Marcinkevičiūtės *Patirčių realizmas: Dalios Tamulevičiūtės kūrybinės biografijos studijos* ir Arvydo Pacevičiaus *Pamirštoji mecenatystė 1792–1832: Dovanų Vilniaus universiteto bibliotekai knyga* recenzijomis siūloma Vacio Vaivados, Rasos Vasinauskaitės ir Vytauto Berenio publikacijose.

Aktualius kultūros įvykius – Europos kultūros forumą, kuris 2011 m. rugsėjo 8–11 d. vyko Vroclave, ir tarptautinę konferenciją „Kultūros tyrinėjimai XXI amžiuje: paveldas, tapatumai ir naujoji retorika“, kuri 2011 m. rugsėjo 28 ir 29 d. vyko Vilniuje, apžvelgia Małgorzata Litwinowicz ir Rita Repšienė.

Apibendrinami prisiminsime rašytojo, humanisto, politiko, mokslininko ir filosofo, vieno svarbiausių vokiečių Apšvietos epochos kūrėjų Johanno Wolfgango von Goethe's žodžius, pasakytus prieš mirtį: „*Mehr Licht, mehr Licht!*“, kuriuos savo knygos *Apie netobulumą* epilogui pasirinko Algirdas Julius Greimas.

Tikėdamiesi medijų kuriamame pasaulyje tapti kultūros *mediumu*, tarpininku tarp skirtingų pasaulių, tarp idealų ir realybės, tarp mokslo ir visuomenės!

Foreward

According to me, culture is an active participation in the regulation and fostering of common human values, the participation of full and equal members in the cultural club of humanity.

“Creative power,” of course, is difficult to define, though the concept is clear: free movement, trust in oneself and others, ambition – these are a few formative elements.

Algirdas Julius Greimas

The idea to publish a peer-reviewed cultural studies journal arose from idealistic and unique motivations, unpopular in this pragmatic world – to create an engaging and intriguing space for publications about art, philosophy, philology, and sociology which would unite not only scholars from the Lithuanian Culture Research Institute, but also those from institutions of higher learning and academic research in Lithuania, from neighbouring countries and researchers of European culture and address their achievements and expectations.

Interdisciplinarity, as one of the most important requirements of today, will play a large role in this publication. The theme of media, which, at the end of the 20th century became a unifying object for research on culture and communication, is inherent in new theoretical and methodological insights and reflections. Vytautas Rubavičius, in his article “The Impact of Media Theory on Cultural Studies,” considering innovations form a cultural industry, addresses problematic positions by asking, “how should cultural studies, or humanities scholars in general, who seek to preserve the semblance of truth, behave in the face of industrialization and technologization,” how does one face the challenge of media theory, and what is the state of cultural studies in Lithuania?

Culture and consumer society, leaders and masters, how government is mediated – these issues are addressed in the publication by Gintautas Mažeikis, in an excerpt from his monograph *Po pono ir tarno [After Master and Servant]* which is forthcoming from Kitos Knygos publishers. Dialectics, as more than just theoretical reflection or a chosen form of perception, is viewed as a modern way of explaining the contemporary relationship between master and servant, by extolling leadership, enabling a revolution of commonness and providing alternative, new situations as if they were other symbolic worlds.

Aida Savicka, in her article “Networked Identity: An Issue of Integrity,” discusses the Internet, which creates new forms of communication and culture and has the ability to form and transform personal identity. The Internet, which is open to constant reconstruction of information and giving new meaning to symbols, provides users with an incredible array of choices: “with the ability to appear and disappear in a number of spaces, times, social roles, characters, etc.,” though how does one avoid getting lost or losing oneself.

As “culture” and “creativity” have become incredibly important indicators of “quality of life,” Rita Repšienė, in her publication “Contemporary Views on Lithuanian Culture: Between Politics, Media, and Reality,” discusses the creation and fostering of culture in cultural strategy documents. What are the realistic expectations for creativity in Lithuania, when culture is ignored, discriminated against, or eliminated? How do we demand a trust in the power of culture when we are blind in the “economic welfare” and “high work culture” paradise of our own creation.

In an attempt to distance from the popular demagoguery of the present moment, like a guarantee of success in politics, we present the discriminating reader with texts from the cultural past which have not become obsolete – for example, the following poignant words written by Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė almost a century ago: “the seeds of a better, more exceptional life are hidden within us.” This inaugural issue of the journal includes a reprint of her piece “On the Education of the Nation” published in 1922 in *Švietimo darbai* [*Writing on Education*]. We agree with the words of Naglis Kardelis, that “Sofija Čiurlionienė’s text seems especially relevant for Lithuania today.”

Not wanting to deceive our readers “under the mask of very serious realistic narrative” so that we would be able to “touch on the most important existential concerns” literary scholar Aušra Jurgutienė presents an excerpt from renowned scholar Wolfgang Iser’s „Teksto suvokimas. Estetinio poveikio teorija” as the theory of aesthetic reception, which explores the relationship between the text and the reader. A more detailed publication on Iser will be presented in the anthology *XX amžiaus literatūros teorijos: konceptualioji kritika* [*20th Century Literary Theories: Conceptual Criticism*], which will be published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore.

In trying to find the development and sustainability of “theoretical horizons,” we present Aušra Jurgutienė’s suggestive article “Wolfgang Iser: Reading Literature – Between Aesthetic Deception and Existential Self-Reflection,” which delves into generative literary matrices, encourages a surrender to the allure of the text and a surrender to personal desires by freeing our imaginations and fantasies.

Naglis Kardelis writes broadly and provocatively about the source of imagination a philosophy, exploring the entirety of grandeur of Antiquity. He emphasizes the

connection found by philosophers in Antiquity between imagination and passive states of consciousness, intermediating between waking life and sleep and draws attention to the statements of philosophers from the Middle Ages that imagination is integral to the process of cognition and thought. In doing so, Kardelis shows the polysemous nature of imagination, of the phenomenon of fantasy in the history of Western philosophy as an important factor in the nature of philosophical thought and the understanding of the sources of Western philosophy.

The ideological roots of German fascism, the structure of the world as perceived by German fascists and the origin of psychological anti-Semitism are several themes explore in Stanislovas Juknevičius's article "The Black Sun: The Imagined World of Fascists." Drawing attention to the fact that in some Western countries, extreme right parties and movements are playing a larger role in political life, the author explores the peculiarities of the source, essence, and evolution of imagination born of totalitarian regimes

This issue includes reviews of the following recently published books: *Žemaičių Kalvarija. Piligriminio centro istorija ir dailė XVII–XIX a.* [*The Samogitian Kalvarija. The History and Art of the Pilgrimage Centre in 17th–19th Centuries*] by Dalia Vasiliūnienė; *Patirčių realizmas: Dalios Tamulevičiūtės kūrybinės biografijos studijos* [*The Realism of Experiences: Studies on the Creative Biography of Dalia Tamulevičiūtė*] by Ramunė Marcinkevičiūtė; *Pamirštoji mecenatystė 1792–1832. Dovanų Vilniaus universiteto bibliotekai knyga* [*Forgotten Patronage 1792–1832. A Book of Gifts Given to the Vilnius University Library*] by Arvydas Pacevičius. The reviewers were written by Vacys Vaivada, Rasa Vasinauskaitė, and Vytautas Berenis.

Cultural events – the European Cultural Forum, which took place September 8–11, 2011 in Warsaw and the international conference "Cultural Studies in the 21st Century: Heritage, Identities, and New Rhetoric," which took place September 28–29, 2011 in Vilnius are presented by Małgorzata Litwinowicz and Rita Repšienė.

In summary, we will remember the worlds of author, humanist, politician, scholar, philosopher, and one of the most important German minds of the Enlightenment, Johann Wolfgang von Goethe, uttered before his death, "*Mehr Licht, mehr Licht!*" [*More light, more light!*"], which Algirdas Julius Greimas chose as the epilogue for his book *De l'imperfection* [*On Imperfection*].

We hope to become a cultural *medium* in the world created by media and an intermediary between different worlds, between ideals and reality, between scholarship and society!